№ 197 Հոկտեմբերի 23 (Նոյեմբերի 4) 1881 Հոկտեմբերի 23 (Նոյեմբերի 4) № 197

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 բուրլ, կէս տարվանը 6 բուրլ։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում դրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Գաւառաբնակներից գիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшака»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իրաւանցիր բաւին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հայոց խնդիր—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ՝ Ուսանողութիւն՝ Ներքին լուրեր՝—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ՝ Նամակ Թիւրքիայից՝ Արտաքին լուրեր՝— ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ՝ — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝—ՖԵԼԻԵՏՕՆ՝

ՀԱՅՈՑ ԽՆԴԻՐ

—

„Journal d'Orient" լրագրի № 43 մէջ գտնում ենք մի յօդուած հայոց խնդրի մասին, որի դատողութիւնների հետ մենք կատարելապէս համաձայն ենք, միայն սխալ և անճիշդ ենք գտնում այդ յօդուածի թուանշանները։

Մենք աւելի հաւանական ենք գտնում այն թուանշանները Հայաստանի ազգաբնակութեան մասին, որ ցոյց տուեցին իրանց յիշատակագրի մէջ Բերլինի կոնգրէսին ներկայացած հայ պատգամաւորները, նոյն թուանշանները, որոնք յիշված են և Գրիգոր Արծրունու դասախօսութեան մէջ։

Զորս վիլայէթների մէջ, որոնց համար խնդրվում է ինքնավարութիւն, կայ ընդամենը 2,062,300 հոգի բնակիչ, որոնցից 530,000 թիւրքեր, 120,000 քիւրդեր 82,300 այլ և այլ ցեղեր, և ուրեմն 1,330,000 հայեր։

Հայերի այդ թուի մէջ հաշուում են, ի հարկէ, թէ գրիգորեան, թէ կաթոլիկ և թէ բողոքական հայերը։

Եթէ մինչև անգամ ընդունենք որ այդ մի միլիոն, երեք հարիւր հազար բնակիչների թուի մէջ ամփոփված են Հայաստանի բոլոր քրիստոնեաները, այսինքն այլ և այլ դաւանութիւնների հայերը, ասորիները և յոյները,—այն ժամանակ կունենանք Հայաստանի մէջ քրիստոնեաների մի ահագին մեծամասնութիւն, համեմատելով նոյն երկրի մահմետական տարրի հետ։ Եթէ սրանց աւելացնենք 82 հազարից վեր առնելով կիսաքրիստոնեայ եզիդիներին և հրէաներին, որոնց միասին „ժուրնալ դ'Օրիան" հաշուում է 26,000, կունենանք այսպիսով մի ահագին մեծամասնութիւն ոչ մահմետական ազգաբնակութեան։

Ուրեմն եթէ Հայաստանի ազգաբնակութիւնը բաժանենք մահմետականների և ոչ-մահմետականների վրա, այդ վերջինները կը կազմեն ահագին մեծամասնութիւն, և կատարեալ իրաւունք կունենան պահանջել իրանց համար ինքնավարութիւն, իսկ մահմետական փոքրամասնութիւնը ստիպված կը լինի ենթարկվել մեծամասնութեան իրաւունքներին։

Եթէ Հայաստանի ինքնավարութեան խնդիրը քննելու և վճռելու ժամանակ ընդունենք ոչ թէ կրօնական, այլ ազգային տեսակէտը, այն ժամանակ հայ-քրիստոնեաների հետ պէտք է միացնենք հայ-մահմետականներին և այդպիսով դարձեալ կըստանանք ցեղական մի ահագին մեծամասնութիւն, համեմատելով հայաստանցի բուն թիւրք և քիւրդ ազգաբնակութեան հետ։ Ուրեմն դարձեալ ցեղական տեսակէտից թիւրքաց Հայաստանի հայերը կատարեալ իրաւունք կունենան պահանջել իրանց երկրի համար վարչական ինքնավարութիւն։

Ինքնավարութեան անհրաժեշտութիւնը Հայաստանի համար, ասում է Վիէննայի թերթը, ճանաչված է արդէն ամբողջ Եւրոպայից։ Այդ անհրաժեշտութիւնը ընդունելով, հայոց խնդիրը լուծելու ժամանակ ինչ տեսակէտն էլ ընդունի Եւրոպան, կրօնական թէ ազգային, այսինքն ցեղական,—երկու դէպքումն էլ նա կունենայ այն տարրի մեծամասնութիւն, որ իրաւունք ունի իր համար ինքնավարութիւն պահանջել։ առաջին դէպքում կը կազմվի ոչ—մահմետական մեծամասնութիւն, իսկ երկրորդ դէպքում մեծամասնութենից դուրս կը մընայ թիւրք և քիւրդ փոքրամասնութիւնը։

Ահա ինչ է անհրաժեշտ հասկացնել եւրոպական դիպլոմատիային։ Ի հարկէ թիւրքիան երբէք չի ուզենայ այդ տեսակ պարզ ճշմարտութիւնը հասկանալ։ Առաջին դէպքում, երբ խօսվում է Հայաստանի քրիստոնեաների վրա, Բ. Դուռը դիտմամբ մոռանում է յիշել և հայերի թուին միացնել հայաստանցի միւս քրիստոնեաներին, երկրորդ դէպքում նա երբէք չի ընդունի որ կարող են հայ-մահմետականներ լինել։

Բերլինի դաշնագիրը խօսում է հայերով բնակված նահանգների մասին։ Բայց երկու տեսակէտիցն էլ նայելով, կրօնական թէ ցեղական, մենք կը ստանանք՝ կամ քրիստոնեայ, կամ հայ մեծամասնութիւն. առաջին դէպքում բոլոր քրիստոնեաները, իսկ երկրորդ դէպքում հայերը, մահմետական հայերի հետ միասին, կազմում են այդ նահանգների մէջ ազգաբնակութեան մի ահագին մեծամասնութիւն, որին և պէտք է տրվի ազատութիւն և կեանքի ապահովութիւն, դարևոր տանջանքներից և մարտիրոսական ճնշումից յետոյ։ Եւրոպան, վերջացնում է Ֆրանսիական թերթը, չէ կարող մասնակից լինել Բ. Դրան անխիղճ վարմունքին, որ հրաժարվում է կատարել իր յանձն առած պարտաւորութիւնները։

Գ. Ա.

ՖԵԼԻԵՏՕՆ

Հին ժամանակները մարդիկ երկար կապրէին, այն ժամանակները զարմանալի մի բան չէր երբ մէկը մի քանի դարեր ապրէր, բայց 19-երորդ դարում, հարիւր տարի ապրողին մատնացոյց են անում իբր մի հրաշալիք. ինչպէս մատնացոյց կանեն սուտ տեղը երդում չանող հայ վաճառականին։ Վերջը Աստուած, կամենալով կեանքերը կարճացնել և միանգամայն թոյլ չը տալ որ մարդիկ միմեանց միսը ուտեն, կենդանեաց միս ուտելու հրաման է տուել, և այն օրէն ի վեր մարդիկ սկսել են միս ուտելով զանազան տեսակ ախտերի և հիւանդութեանց ենթակայ ըլլալ, այսինքն կաթուածահար, դիւահար, բարակացաւ, հաստացաւ, գաղղիական ցաւ, տաճկական ցաւ, հայկական ցաւ և այլն։

Սրանից հետևում է, որ բոլոր հիւանդութեանց սկզբնապատճառը միսն է, ինչպէս մեր նախահարց սկզբնական մեղքը խնձոր ուտելն էր. բայց ընդհակառակը, արդի բժշկականութիւնը հաստատում է թէ, միսն է մարդուս կենսատու սնունդը թէ առողջ և թէ երկար ապրելու համար, ինչպէս հաստատում են դիւանագէտք որ աշխարհիս խաղաղութիւնը Արևելեան հարցին լուծումէն կախում ունի։

Շատ ժամանակէ ի վեր եւրոպական զանազան քաղաքներում հետզհետէ հակամական ընկերութիւններ կազմվում են, ինչպէս ստէպ ստէպ կազմվում են ազգային ընկերութիւններ հայերի մէջ. սրանց անունն է Բանջարակերաց ընկերութիւն, (ազգային ընկերութիւններ չը հասկանաք) société végétarienne։ Սորա նման մի ընկերութիւն էլ Վիէննայում հաստատված է, որոնց կերակուրների մէջ բնաւ միս չըլալէ զատ, քացախ, գինի, աղ, պղպեղ, լիմոն, ձէթ, համեմունք մի բան չը կայ, այլ լոկ բակլայ, ոսպ, սիսեռ, լուբիա, սոխ, սխտոր, խոտ, դալարիք, ընդեղէն և այլն է կերածնին, և խմածնին միայն ջուր, ինչպէս ապրում էին մի ժամանակ Վարք սրբոցի անապատականները և կամ մեր արդի վանականները....

Այս խոտակերաց բուն նպատակը երկար ապրելու համար է, սակայն ես, ընկերութեան անդամներից մի քանիսին ծանօթ լինելով, դժբաղդաբար տեսնում եմ, որ սրանց երեսին վրա երկար ապրելու մի նշոյլ չը կայ, ընդհակառակը ամենքը գունաթափ, ուժաթափ, կիսամեռ մարդիկ են, ինչպէս Կ. Պոլսոյ ազգային հիւանդանոցի անօթի ծարաւ պատսպարեալները։

Ես ևս երկար ապրելու փափաք ունենալով, ոչ թէ կեանքը սիրելուս համար, այլ երկար ապրելով հայկական հարցին լուծման ականատես լինելու արժանանալու համար, փորձեցի յիշեալ ընկերութեան մասնակցել, բայց մի ամիս չանցաւ, վրաս քալելու ոյժ չը մնաց, ծնկներս սկսան դողդողալ, ինչպէս հայ մը կը դողդողայ քուրդ մը տեսած ժամանակը. վերջապէս տեսայ որ եթէ խոտ ուտելը շարունակեմ, ոչ միայն հայկական հարցի լուծվելուն, այլ 61-երորդ յօդուածին համար Կ. Պոլիս կայանալիք դեսպանաց ժողովին երկրորդ նստին անդամ չը պիտի կարողանամ հասնիլ, ուստի ստիպվեցայ հրաժարիլ ի մեծ ցաւ խոտակեր ընկերութեան անդամց և ի մեծ ուրախութիւն մսակեր բարեկամաց, որոնք զիս արդէն խոտաճարակ մահվան դատապարտված կը համարէին, ինչպէս եւրոպական տէրութիւնք դատապարտած են օսմանեան կառավարութիւնը անբուժելի հիւանդութեան։

Շատ հաւանական է, որ այս ընկերութիւնները արտասովոր օրինակներից, այսինքն լրագիրների մէջ մերթ ընդ մերթ տեսնված երկարակեաց արարածոց երջանկութենէն յափշտակվելով ուզում են դոցա նման երկար ապրելու ճարը գտնել, առանց գիտնալու թէ այս երկարակեացները ոչ թէ լուբիա ուտելով և միս չուտելով երկար ապրում են, այլ բնութեամբ ամուր կազմուածք ունենալով, որուն եթէ աւելացնենք չափաւոր մի կեանք վարելու պայմանները, այն ժամանակ կը համոզվենք թէ երկար ապրելը բանջար ուտելուն մէջ չէ։

Նորերումս Ֆրանսիական լրագիրները մի արտաքոյ կարգի երկարակեաց կնոջ պատմութիւնն են անում։ Այս նորատեսիլ տիկին Մաթուսաղան այցելելու համար Ֆրանսիայի ամեն կողմից գալիս են։ Կինը այրի է, անունն է Մադամ Ժորժ, ծնած է 1766 ապրիլի 21-ին, Լուվրի քաղաքում, և այսօր 116 տարեկանից աւելի է։ Ապրած է Լուի XV-ի ժամանակ, տեսած է Լուի XVI թագաւորը, տեսած է la Révolution (յեղափոխութիւն), la Terreur (երկիւղի իշխանութիւնը), le Directoire (Հնգերի ժողովը), le Consulat (հիւպատոսութիւնը), l'Empire (կայսրութիւնը), la Restauration (վերահաստատութիւնը) *) Շարլը X-ը, Լուի Ֆիլիպը, 1843-ի հասարակապետութիւնը, Նապոլէօն III-ի կայսրութիւնը, և երրորդ հասարակապետութիւնը. (բարեմաղթենք որ հայկական հարցին լուծումն էլ տեսնէ, բայց անյուսալի է, ոչ թէ լուծումը, այլ իրան ապրիլը)։ Ներկայ գտնված է Ֆրանսիայի երեք արշաւանաց, և տեսած է երեք թագաւորութեանց, երկու կայսրութեանց և երկու հասարակապետութեանց կործանումը։ Գալով անձնական առողջութեան մասին, ականջի ամենաթեթև խլութիւնից զատ ուրիշ տկարութիւն չունի, անունը առանց ակնոցի կը ստորագրէ, և տան մէջ ծառայ չունենալով ամեն պէտք եղածը ինքը կը հոգայ։ 40 տարի առաջ մազերը սպիտակացած են եղել, իսկ այժմ մոխրագոյն են, սա ևս շատ տարօրինակ է։ Ունի թոռան թոռերի զաւակներ, մի փեսայ ունի 92 տարեկան, ինքը 67 տարի է, որ այրի մնացել է, 2 տարի էլ ապրելու լինի ճիշդ 100 տարի պիտի լինի ամուսնանալը։ Մահը բնաւ մտքիցը անգամ չի անցկենար, ամենքին ասում է թէ հոգեհան հրեշտակը զինքը տետրակի մէջ արձանագրելու մոռացած է։ Անցեալ օրեր փոքր ինչ մրսելով հարբուխ է ստացել, ժողովրդապետը և բժիշկը այցելութեան գնացել են հոգեոր և մարմնաւոր պիտոյքը հոգալու համար։ Կինը չափազանց կատղել է և այսպէս ասել։ Պարոններ, դուք սխալվում էք, ես մեռնելու փափաք չունիմ և կարող եմ ձեզ երկուսին էլ թաղել. հետևեալ օրն էլ արդարև բոլորովին առողջացել է։ Հետաքրքիր այցելուները հաստատում են թէ այս տարօրինակ կինը կենդանի պատմութեան մի գիրք է, իր զարմանալի սուր յիշողութեամբը ամեն հարցերի պատասխանելու պատրաստ։ Հարցրել են թէ ինչ գաղափար ունի Լուի XVI-ի մահուան համար. հանդարտութեամբ պատասխանել է թէ ըստ արժանւոյն գլխատված է, բայց ինքն էլ շատ նեղութիւն է կրել 1793-ի յեղափոխութեան ժամանակ։ Պատմում է թէ իր հօրեղբայրը ի մահ դատապարտվել է և գլխատվել է իր տանը չանը citoyen (քաղաքացի) անունը տալուն համար։ Նմանապէս մօրեղբայրը գլխատման դատապարտվել է խոզերին գարի ուտեցնելուն համար։

Վերջապէս այս կինը 100 տարի առաջ մի գանգատ է տուել դատաստանական ժողովին, որուն համար պատմում ինքը թէ այն ժամանակվայ դատաւորները ինչ կերպ վճիռ կայացրել են։ Լրագիրը վերջացնում է յօդուածը, աւելացնելով թէ, այսօր Ֆրանսիայում այնպիսի նորանշան կին մը գոյութիւն ունի, որուն դատը վաղեմի աւագախմբի ատեանին առաջը տեսնված է։

***

Ունգարական լրագիրք մի անհաւատալի լուր հրատարակեցին։ Օսմանեան կառավարութիւնը Վիէննայի պատերազմական նախարարութեան դիմել է, որ այս վերջինը պէտք եղած հրահանգը տայ, Դըմբշվարի մէջ այլ և այլ տեղեր փորել տալու և մի գանձ գտնելու համար, զոր՝ Սելիմ անունով Դըմբշվարի վերջին բաշան, 1716-ին, նախ քան Դըմբշվարից փախուստը, գոմէշի մորթի մէջ դնելով այնտեղ թաղած է եղել։ Այս թաղումը տեղի է ունեցել, երբ օսմանցիք իշխան Եօժէնի արշաւանքից հալածվելով փախել են։ Սա առաջին անգամը չէ, ասում է լրագիրը, որ օսմանցիք Աւստրիոյ կառավարութենէն այս գանձը պահանջել են, 1865 թուականին էլ այսպիսի մի պահանջողութիւն եղել է, իբրև մի վերջին փորձ, բայց աւելորդ է ասել, որ այն ժամանակն էլ ոչինչ յաջողութիւն չէ ունեցել։

Ցաւալի բան է. օսմանեան կառավարութեան ամենևին մի բան տուող չը կայ, ամենքը նրանից են պահանջում, երկիր, փող, տոկոս, անկախութիւն, բարենորոգում, և այլն, ինքն էլ ճարը

*) Սոքա Ֆրանսիայում հետզհետէ միմեանց յաջորդող զանազան իշխանութեանց տիտղոսներն են։